Förkortningar

ANF	=Arkiv för nordisk filologi
APhS	=Acta philologica Scandinavica
AS	=Anthroponymica Suecana
bek	=beskrivning till ekonomisk karta
BNF	=Beiträge zur Namenforschung
BSH	=C. G. Styffe, Bidrag till Skandinaviens historia ur utländska arkiver
BØ	=Bustadnavn i Østfold
DAG	=Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg
DAL	=Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund
DAUM	=Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå
db	=dombok
DD	=Diplomatarium Danicum
DDal	=Diplomatarium Dalekarlicum
DGP	=Danmarks gamle Personnavne
DI	=Diplomatarium Islandicum
DMS	=Det medeltida Sverige
DN	=Diplomatarium Norvegicum
DRA	=Rigsarkivet, København
DRAp	=pergamentsbrev i DRA
DS	=Danmarks Stednavne
DSÅ	=J. Kousgård Sørensen, Danske sø- og ånavne (1968–96)
ek	=ekonomisk karta
FMU	=Finlands medeltidsurkunder
FRA	=Riksarkivet, Helsingfors
G	=Generalstabens karta över Sverige, södra delen
GFR	=Konung Gustaf den förstes registratur
glk	=geologisk karta
Gn	=Generalstabens karta över Sverige, norra delen
hd	=härad
IN	=Institut for Navneforskning, København
jb	=jordebok
JHD	=Jämtlands och Härjedalens diplomatarium
jr	=jordregister
KA	=Kammararkivet (i SRA), Stockholm
kb	=kyrkbok
KB	=Kungliga biblioteket, Stockholm
KL	=Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid
KrA	=Krigsarkivet, Stockholm
LB	=M. Lundgren, E. Brate & E. H. Lind, Svenska personnamn från medeltiden (1892–1934)
Lind	=E. H. Lind, Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden (1905–15)
Lind Bin.	=E. H. Lind, Norsk-isländska personbinamn från medeltiden (1920–21)
Lind Suppl.	=E. H. Lind, Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden. Supplementband (1931)
LMV	=Forskningsarkivet vid Lantmäteriverket, Gävle
LSB	=Stifts- och landsbiblioteket i Linköping
LSBp	=pergamentsbrev i LSB
LUB	=Lunds universitetsbibliotek
ml	=mantalslängd
MM	=Maal og minne
NE	=O. Rygh, Norske Elvenavne
NG	=O. Rygh, Norske Gaardnavne
NK	=Nordisk kultur
NN	=Namn og nemne
NO	=Norsk ordbok
NoB	=Namn och bygd
NRA	=Riksarkivet, Oslo
NRO	=Norsk riksmålsordbok
NS	=Nysvenska studier
NSL	=Norsk stadnamnleksikon. Red. av J. Sandnes & O. Stemshaug (4. utg., 1997)
OAU	=Ortnamnsarkivet i Uppsala
ODS	=Ordbog over det danske Sprog
OGB	=Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län
or.	=original
OSD	=Ordbok över Sveriges dialekter
OSDs	=OSD:s samlingar, Uppsala
OUÅ	=Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift
RAÄ	=Riksantikvarieämbetet, Stockholm
RB	=Biskop Eysteins Jordebog (Den röde Bog). Udg. ved H. J. Huitfeldt (1879)
Rep	=Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis
SAOB	=Ordbok över svenska språket utg. av Svenska akademien
SaoS	=Saga och sed
SAS	=Studia anthroponymica Scandinavica
SD	=Svenskt diplomatarium
SDa	=Diplomatarium Svecanum. Appendix. Acta pontificum Svecica
SDns	=Svenskt diplomatarium [ny serie] från och med år 1401
skg	=skeppslag
SkO	=Skånes ortnamn
SMP	=Sveriges medeltida personnamn

Forts. på bakre omslagets insida

Namn och bygd i norra Möre i ljuset av ett diplom från 1458

Av Henrik Williams

Namn och bygd i historisk tid är i första hand kända genom skriftliga källor. För ortnamnsforskaren är de medeltida dokumenten av allra största vikt, och utgivningen och bearbetningen av dessa handlingar är därför ett mycket betydelsefullt arbete. Två av de viktigaste publiceringskanalerna för medeltida skriftligt material utgörs av diplomatarier och serien Det medeltida Sverige (DMS).

DMS har utkommit sedan 1972 och täcker nu största delen av Uppland och södra Kalmar län. I DMS finner man viktiga uppgifter om tidiga administrativa och kyrkliga förhållanden samt om de medeltida källorna till bebyggelser och andra ekonomiska enheter. Efterreformatoriskt material från landskapshandlingar och dylikt är också i viss mån inarbetat, eftersom många medeltida bosättningar först är belagda där och det dessutom ges viktiga upplysningar om bland annat gårdsstorlek.

Trots att DMS i första hand är ägnat att tillfredsställa historiker av olika schatteringar, har också ortnamnsforskare ett primärt intresse av dessa publikationer. Här erbjuds nämligen en mängd information relevant för bebyggelseonomastiken; viktigast är väl att det äldsta belägget på en bygds ortnamn anförs, ibland ytterligare något eller några belägg. Dessutom är vissa delar av DMS de facto ett slags enda tillgängliga ortnamnspublikation, nämligen för de områden som ännu inte utgivits i serien Sveriges ortnamn.

DMS:s onomastiska värde ökar också betydligt genom att excerperingen av källor är mer omfattande än i OAU; ett ganska stort antal orter anförs med äldre belägg än dem som tidigare varit kända för namnforskare. Hittills har i DMS:s smålandsdelar publicerats det gamla landet Möre, d.v.s. de nuvarande häraderna Norra och Södra Möre (DMS 4:1, 1987), Stranda och Sevede härader (DMS 4:2, 1990) samt Öland (DMS 4:3, 1995), som av »praktiska» skäl förts samman med Småland. Eftersom även Kalmar läns övriga härader ingår i den närmaste publiceringsplanen, är förutsättningarna för en seriös utforskning av länets medeltidshistoria mycket goda och därmed också för ortnamnsforskningen rörande dessa trakter. Jag skall senare i denna uppsats återkomma till en viktig källa för kunskapen om de medeltida förhållandena i Norra Möres nordligaste del.

Trots att DMS alltså är av största betydelse också inom onomastiken, har verket inte utvärderats närmare i ortnamnssammanhang. Ingen av de hittills utkomna delarna har veterligen recenserats i ortnamnstidskrifter eller andra språkvetenskapliga publikationer. Förvånande nog har inte heller arkeologer, bebyggelsehistoriker eller ens historiker av facket sett sig föranledda att bedöma kvaliteten på DMS; åtminstone har varken Fornvännen, Bebyggelsehistorisk tidskrift eller Historisk tidskrift infört några recensioner. Glädjande nog har Namn och bygd beslutat ändra på detta missförhållande, och på annan plats i föreliggande årgång recenseras de senaste delarna av DMS ur en mer allmän onomastisk synvinkel. Föreliggande artikel kan ses som en mer detaljerad genomgång av ett utsnitt av materialet.

Bristen på kritisk utvärdering är ett öde som inte sällan drabbar publikationer av »källkaraktär». Förklaringen är delvis att dessa verk ses som kompilatoriska snarare än som analytiska till sin natur. Dessutom drar sig säkert många potentiella recensenter för ett granskningsarbete som kan bli väl så tidskrävande som själva utgivningsarbetet.

Att inte utgivning av källor ges samma vetenskapliga status som t.ex. författandet av monografier eller ens uppsatser är också uppenbart. Uppfattningen är dock vetenskapligt ogrundad i flera avseenden. För det första måste man åtminstone erkänna att textutgivning och annan källpublicering eller -sammanställning ofta är av större allmän nytta inom ett fält än mången tidskriftsuppsats. Om inte de som sysslar med att göra viktiga källor tillgängliga får vederbörlig uppskattning för sitt arbete, finns risken att de tröttnar eller åtminstone att inte nya forskare lockas att syssla med denna typ av uppgift. För det andra underskattas många gånger de vetenskapliga krav som ställs på en fullgod källpublikation. Graden av kritisk analys är ofta lika hög som i vetenskapliga avhandlingar, och kraven på ingående kännedom om ett material och på behärskning av angränsande fält ställs ofta högre. För det tredje är det otillfredsställande att källpublikationer stillatigande antas vara av jämngod kvalitet, alla lika väl lämpade att i fortsättningen utgöra basen för vetenskapligt arbete inom ett relaterat område. Tag Svenskt diplomatarium som exempel. Trots att den överlägsna majoriteten av de språkligt mest intressanta beläggen på ortnamn och personnamn hämtas ur de medeltida breven, röner själva publiceringen av diplomen mycket litet intresse i onomastiska sammanhang. Det anses vara vetenskapligt fullt acceptabelt att inte själv kontrollera ett belägg i original om det har publicerats i diplomatariet (jfr t.ex. DMS 4:1 s. 9). Då borde det finnas all anledning att kritiskt granska de utgivna delarna och om inte annat så åtminstone stickprovsvis kontrollera läsningar och ortnamnsidentifikationer.

År 1996 utkom ett avslutat diplomatarium, nämligen Dalslands, utarbetat av Per-Axel Wiktorsson och Eva Odelman (som svarar för de latinska texterna). Häri har samlats samtliga handlingar som rör dalsländska förhållanden fram till 1520. Det rör sig alltså om betydligt mer än bara diplom i sträng mening. Dessutom har varje text, vare sig på latin, lågtyska, fornisländska eller fornsvenska, översatts till modern svenska, och ett fullständigt person- och ortregister kompletterar den imponerande utgåvan. Lokalhistoriskt intresserade forskare har här ett unikt material att bygga på. Även de med intressen på annat håll än i Dalsland har anledning att vända sig till det utgivna diplomatariet, eftersom många av handlingarna av naturliga skäl behandlar också andra trakter. Detta är fallet med det diplom som ingår i Dalslands diplomatarium (DlsD) som nr 138. Det gäller ett stort originalbrev på pergament (51,3×19,9 cm), daterat den 10 juli 1458 i Lagnö (Södermanland). Diplomet rör ett jordaskifte på över 100 gårdar i södra Sverige mellan riddarna Erik Axelsson i Lagnö och David Bengtsson efter deras gemensamme svåger Algot Gustavsson. Innehållet rör faktiskt till mycket begränsad del Dalsland, bara två gårdar »på Dal» nämns. Största delen av egendomarna ligger i Norra Möre, och dessa nämns dessutom allra först.

Lagnödiplomets innehåll är känt sedan tidigare, men bara genom en vidimation från den 6 juli 1499 utförd i Stockholm (SRApp). Det är detta dokument som har använts av tidigare smålandsforskare, däribland i möredelen av DMS. Tyvärr är vidimationen inte i bästa tänkbara skick. Den består av en ganska hastigt utförd kopia på papper, där revor orsakat mindre textförluster och andra skador gjort texten på dokumentets högra sida delvis otydlig eller direkt oläslig. Att skrivningarna av ortnamnen skiljer sig i diplomet från 1458 och i vidimationen 1499 är inget att förvåna sig över. De senare har naturligtvis inget självständigt värde nu när originalet har återfunnits, annat än när detta är skadat; då lämnar vidimationen viktiga upplysningar om den ursprungliga lydelsen. Genom att jämföra de bägge dokumenten kan man restituera en fullständig text. Vidimationen 1499 är som sagt bitvis svårläst och med tanke på detta är läsningarna i DMS 4:1 av mestadels hög kvalitet. I vissa fall har ortnamnsbeläggen dock återgivits felaktigt.

Att originalbrevet hade bevarats har inte varit känt på den nuvarande redaktionen för Svenskt diplomatarium (förrän 1997). Av för mig okänd anledning har nämligen detta diplom kommit att hamna i samlingarna som tillhör Det arnamagnæanske Institut i Köpenhamn.[1] Uppgifter om diplomets existens finns dock i handlingar av intresse för dalsländsk lokalhistorisk forskning och har därigenom fått aktualitet för DlsD. Publiceringen av originalbrevet är mycket glädjande, och man kan tycka att Per-Axel Wiktorsson har varit alltför blygsam med att slå på trumman för denna sensation i liten skala. Eftersom utgivaren

[1] Eva Brylla, chef för Ortnamnsarkivet i Uppsala, har till arkivet införskaffat en fotografisk kopia av diplomet med anledning av min undersökning, för vilket jag tackar varmt. Jag gör självklart inte anspråk på att kunna korrigera den läsning som publicerats i DlsD, vilken utgår från originalet, utom då uppenbara fel insmugit sig i DlsD.

Tabell 1. Gårdar, hemul och kvarnar i Norra Möre enligt diplomet 10/7 1458.
Förkortningar: gdr = gårdar med samma avkastning, hkn = hästekorn, k = korn, mk = mark, mkn = mältekorn, pd = pund, pn = penning(ar), r = råg, rmj = rågmjöl, s = smör, sk = skäppa/skäppor, sp = spann/spänner, spd = skålpund, sv = svin, t = tunna, ö = öre. Ett tankstreck visar att ny gård i byn följer.

Ort	Socken[a]	Skrivning[b]	Avkastning
Björnö	Åby	biørnø	6 mk pn
Byrum	Åby	byarwm	9 ö pn, 1 sp r, 1 sp mkn, 1 sp hkn, 1 ½ pd s, ⅓ nöt, 1 sv (2 gdr)
Svartingstorp	Åby	swertingxtorp	7 sp mkn, 1 sp r, 1 sp hkn, ⅓ nöt, ½ sv, 1 ½ pd s
Åby	Åby	storaby	16 sp mkn, 2 sp r, 6 ö pn, ½ sv – 22 ö pn, ½ sv – 16 sp k, 2 sp r – 7 ö pn
Stävlö	Åby	steffløø	9 sp mkn, 1 sp r, 1 sp hkn, ⅓ nöt, 1 sv, ½ pd s – 6 mk pn (se vidare nedan)
Gösbäck	Förlösa	gødsbek	2 mk pn, 1 sp mkn, 1 sp hkn, 1 sp r, 1 ½ pd s, ⅓ nöt,[c] 1 sv
Balltorp	Förlösa	ballatorp	2 mk 6 ö pn, 1 sp r, 1 sp mkn, 1 sp hkn, ½ pd s, ⅓ nöt, 1 sv
Berga	Kalmar	bergu*m*	4 mk pn – 3 mk pn – 12 ö pn
Melby	Förlösa	medhelby	10 sp k, 2 sp r
Åby (vid kyrkan)	Åby	aby	1 mk pn
Slät	Åby	slæ*æ*t	4 mk pn
Vångerslät, L.	Åby	lillæ wa*n*girsleff	4 mk pn, ½ pd s
Stävlö	Åby	stefflaa	½ mk pn (se vidare ovan)
Vångerslät, St.	Åby	store[d] wa*n*girsleff	1 mk pn
Nickebo	Åby	nickebodæ	5 mk pn, 1 pd s
Gelebo	Åby	gilbodhu*n*[e]	2 mk pn, ½ pd s, 1 sv – 20 ö[f] pn, ½ pd s, 1 sv (2 gdr)
Bäck	Åby	beck	2 mk pn, ½ pd s, 1 sv
Balebo	Åby	ballæbodhum[g]	3 ½ mk pn – 2 mk pn, ½ pd s, 1 sv (4 gdr)
Kättilstorp	Åby	kæ[..]storp[h]	3 mk pn, ½ pd s, 1 sv – 2 mk pn, ½ pd s, 1 sv – 3 mk pn (kvarn)
Bäckebo	Åby	beckæbodhu*m*	3 ½[i] mk pn, ½ pd s, 1 sv (2 gdr) – 20 ö pn, 1 pd s, 1 sv
Binnaretorp	Åby	bena*r*atorp	3 mk pn, ½ pd s, 1 sv
Knivingaryd	Åby	kniffwngaryd	3 mk pn
Rockneby	Ryssby	roknaby	20 ö pn, ½ pd s, 1 sp hkn, 1 sv (2 gdr)
Skäggenäs	Ryssby	skæggenes	20 ö pn – 12 ö pn – ½ t ål
Hultsby	Ryssby	hwlsby	6 sp mkn, 1 sp r, 1 sp hkn, ½ pd s, ⅓ nöt, ½ sv – 5 sp mkn, 1 sp r, 1 sp hkn, ½ pd s, ⅓ nöt, ½ sv (2 gdr) – ½ mk pn – 9 ö pn, 5 mk s, 2 spd r, 2 spd mkn, 2 spd hkn – 5 sp mkn, 1 sp r, 1 sp hkn, ½ pd s, 1 sv, 12 ö pn
Ryssby (vid bron)	Ryssby	rydzbybroo	½ mk pn
Ryssby (kvarn)	Ryssby	rydzbyqwern	4 sp r, 4 sp k
Ryssby	Ryssby	rydzby	½ mk pn
?	Ryssby	Cāpgathæ[j]	1 pd s
Nöbble	Ryssby	nibele	20 ö pn
Röttorp (kvarn)	Ryssby	Rødhetorppæ qwern	6[k] sp k, 6 sp r

Tabell 1. Forts.

Ort	Socken	Skrivning	Avkastning
Böle	Ryssby	bølæ	2 mk pn – 1 pn
Ljungnäs	Ryssby	lywngness	1 mk pn
Flakö	Ryssby	flakøø	3 pd s
Fågelsudd	Ryssby	føvglasu*n*d	5 mk 2 pd s, ⅓ nöt, 1 sv, 2 sk mkn
Kannemåla, L.	Ryssby	lillæcanamalæ	5 mk 1 pd s, ⅓ nöt, 1 sk mkn
Kannemåla, St.	Ryssby	storecanamalæ	4 pd s, 1 sp r, 1 sp mkn, 1 sp hkn, ⅓ nöt, 1 sv, ½ får – 1 pn,[l] ½ får – 5 mk 1 pd s, ⅓ nöt, 1 sk mkn
Haraldsmåla	Ryssby	lillæ[m] haralzmall	3 pd s
Nävra, S.	Ryssby	sydra neffra[n]	7 pd s, 1 sp r, 1 sp mkn, 1 sp hkn, ⅓ nöt, 1 sv
Torsrum[o]	Ålem	torsrwm	8 sp mkn, 4 sp rmj (2 gdr)
Torsrum (kvarn)	Ålem	torsrwmaqwern	12 sp rmj

[a] I ett antal fall ingår de nämnda orterna nu i andra socknar än dem på medeltiden.
[b] I DlsD (liksom i DMS 4:1) skrivs alla namn med stor begynnelsebokstav.
[c] I DlsD tryckfelet ⟨oxen⟩ för ⟨nøth⟩.
[d] I DlsD upplöst ⟨-*a*⟩.
[e] I DlsD ⟨-*en*⟩. Skrivaren avsåg -*u*m men glömde en stapel på sista bokstaven. 1499 skrivs ⟨-bodom⟩.
[f] I DlsD oförklarligt ⟨m*ark*⟩.
[g] Radskifte (utan bindestreck) efter ⟨ballæ⟩.
[h] I lakunen kan ett ⟨d⟩ skymtas; jfr skrivningen ⟨kædelstorp⟩ 1499.
[i] Enligt DlsD avkastar gården 4 mk pn; tryckfel ⟨iiij⟩ för ⟨iiij⟩.
[j] I DlsD ⟨Ca*m*pgathæ⟩; se diskussion nedan.
[k] Enligt DlsD avkastar gården 5½ sp k; tryckfel ⟨vj⟩ för ⟨vj⟩.
[l] Osäker läsning, uppgiften enligt DlsD.
[m] I DlsD ⟨Lilla⟩.
[n] I DlsD ⟨Nessra⟩; se diskussion nedan.
[o] Beträffande detta och följande namn i Stranda hd, alltså utanför Norra Möre hd, se diskussion nedan.

själv har nöjt sig med att publicera (och översätta) urkunden i DlsD, är det upp till andra att bedöma vilken verkan tillgången till originaldiplomet får för vår kännedom om namn och bygd i Norra Möre vid 1400-talets mitt. En jämförelse mellan brevet från 1458 och vidimationen från 1499, såsom den har använts i DMS 4:1, kan dessutom bilda utgångspunkt för en begränsad granskning av det senare verkets värde. För att underlätta jämförelser har jag i tabellform sammanställt uppgifterna i diplomet (se tabell 1).

Inledningsvis kan man rikta uppmärksamheten mot uppgifterna om de olika egendomarnas avkastning, något som är av stor vikt ur agrarhistorisk och ekonomisk-historisk synvinkel. Om man jämför uppgifterna om egendomarnas avkastning enligt diplomet 1458 och dem i DMS 4:1 är skillnaderna anmärkningsvärda. Om inte vidimationen 1499 är felaktigt utförd borde samstämmig-

heten självklart vara fullständig. Så är också i det närmaste fallet om man granskar dokumentationen mer ingående. Den största delförklaringen till de till synes skiljaktiga uppgifterna är det dåliga skick vidimationen 1499 befinner sig i, vilket berörts ovan. Ibland har en osäker uppgift markerats med frågetecken i DMS 4:1. Om man supplerar med uppgifterna från diplomet från 1458 blir samstämmigheten med ens mycket större. I några fall beror diskrepansen mellan uppgifterna i DMS 4:1 och dem i diplomet från 1458 på att utgivarna av DMS missat, eller felaktigt tillfogat, en uppgift. Förbiseenden av detta slag är naturligtvis inte bra, men med tanke på den oerhörda mängd detaljuppgifter om avkastning som inarbetats i DMS är några missar av detta slag förståeliga.

I det följande markerar jag med understrykning osäkra eller på grund av läsningsproblem saknade uppgifter i DMS 4:1. Förbisedda uppgifter av annat slag markeras med hakparentes. Sålunda skall avkastningen i DMS 4:1 kompletteras enligt följande: Byrum 9 öre penningar (båda gårdarna), Svartingstorp 1 ½ pund smör, Åby 16 spann mältkorn – 16 spann korn och 2 spann råg, Stävlö ½ pund smör [– 6 mark penningar],[2] Gösbäck ½ pund smör, Balltorp ½ pund smör [och 1 spann mältkorn], Slät 4 mark penningar, Gelebo [20 öre] penningar (de två sista gårdarna), Balebo 1 svin (de fyra sista gårdarna), Hultsby 1 svin (sista gården), Ryssby bro [½ mark penningar], Röttorp 6 sp korn,[3] Böle 1 penning, Ljungnäs [3 pund smör skall utgå],[4] Flaköö 3 pund smör (se föregående not), Fågelsudd 5 mark 2 pund smör, [1 svin skall utgå], Haraldsmåla 3 pund smör.

Vad beträffar Stora och Lilla Kannemåla har en skada i vidimationen varit förödande för uppfattningen av skattekraften, och en supplering har fått konsekvenser för det antagna beståndet av bosättningar i Norra Möre. Det är nämligen så att på platsen för *Lilla Kannemåla* återstår i vidimationen endast slutet av ortnamnet, egentligen bara efterleden. De rester som funnits har i DMS 4:1 tydligen tolkats som ett ortnamn »Blekæmaala», vilket har försetts med asterisk (om denna se nedan) och uppförts under Ryssby socken (DMS 4:1 s. 229). Av naturliga skäl finns inga som helst spår av en sådan bebyggelse, och vi har här att göra med ett förment ortnamn (»spöknamn»). Avkastningen från Lilla Kannemåla har på detta sätt kommit att föras till *Blekæmaala; den skall dock kompletteras med 5 mark 1 pund smör. Avkastningen från två gårdar och en egendom i Stora Kannemåla har av samma skäl blivit missförstådd och skall korrigeras enligt min sammanställning i tabell 1.

Listan över småländska ortnamn i diplomet från 1458 är onomastiskt intressant, främst därför att ett stort antal av de nämnda ortnamnen i denna källa beläggs tidigast i skrift, inte mindre än hälften av dem i Ryssby socken och hela tre fjärdedelar av dem i Åby. Fyndet av originaldiplomet med sina för möreförhållanden gamla skrivformer är därför särskilt värdefullt och ökar bland annat möjligheterna att fastställa vissa namns etymologi. Sålunda verkar det nu

[2] Efter avkastningen från Stävlö följer enligt DlsD »Jtem en ga[*rd j* ...]». Av vidimationen 1499 framgår det att lakunen kan utfyllas *ibidem*, och att alltså ytterligare en gård i Stävlö räknas upp. Avkastningen från denna senare gård verkar dock saknas i DMS 4:1.

[3] I DMS 4:1 s. 242 anges resten av avkastningen, 6 spann råg, såsom »m[ed] m[era]».

[4] En lakun i vidimationen 1499 vid stället för *Flakö*, där utgivarna troligen läst in ett *ibidem*, har lett till att avkastningen förts till den föregående bebyggelsen, Ljungnäs.

klart att *Fågelsudd* ursprungligen haft efterleden *-sund* i linje med skrivningen ⟨føvglasund⟩ 1458 – det kan kontrasteras mot *i Fogelde sudh* enligt DMS 4:1 s. 232 (enligt min mening en osäker läsning) –, vilket stämmer väl med *-sund*-former i de två äldsta jordeboksutdragen från 1548,[5] medan däremot senare utdrag pekar mot *-udd*. Man kan också notera belägget ⟨storaby⟩ i diplomet från 1458, vilket avser centralbyn Åby, efter vilken socknen och kyrkan benämnts. Skrivningen bör avse ett *Stora Åby* eller möjligen ett *Stor-Åby* (däremot inte ett *Storaby* eller *Stora by*),[6] vilket kan jämföras med *Stora Åby* i Sten Stures jb 1495 och »store gården» i Gustav Vasas jb 1526/31 (DMS 4:1 s. 264). Ytterligare ett par intressanta belägg från 1500-talet utgörs av *Store Åby* (jb 1542 och tl 1558).

Uppställningen i diplomet 1458 över de platser som nämns i Kalmar län har uppenbarligen vållat utgivarna av DlsD avsevärda bekymmer vid identifieringen. Det första ortnamnet, *Björnö*, har identifierats korrekt men redan nästa plats, *Byrum*, nästgårds till Björnö, har förlagts till Byarums sn, Östbo hd, Jönk. l. Säkerligen har skrivningen ⟨byarwm⟩ orsakat missförståndet. Nästa gods, Svartingstorp, inte långt från Byrum, har i DlsD identifierats med gården Svärtingstorp i Helgona sn, Rönö hd, Söd. l. Även här har diplomets skrivning, ⟨swertingxtorp⟩, lett tankarna fel. Följande ortnamnsbelägg, (Stora) Åby, uppförs i registret som en oidentifierad bebyggelse, men har givits den antagna moderna formen *Storaby* (om denna se ovan), vilket är olyckligt.

Förutom de redan nämnda felidentifierade ortnamnen har också följande platser förlagts fel i Sverige (i Småland när inget annat sägs), nämligen Balltorp (till Västergötland), Åby (Södermanland), Slät (identifieras med tvekan som gården Släthed, Gladhammars sn, Södra Tjusts hd), Gelebo (Mönsterås sn, Stranda hd), Bäckebo (Ålems sn, Stranda hd), Hultsby (identifieras med byn Hylteboda [!], Ryssby sn, Sunnerbo hd, Kron. l.), Ryssby (se föregående) och Haraldsmåla (Ålems sn, Stranda hd).

Antalet helt oidentifierade platser, förutom det ovan nämnda (Stora) Åby, är större. Det gäller Berga, Melby, Nickebo, Bäck, Balebo, Kättilstorp, Binnaretorp, ⟨Cãpgathæ⟩, Nöbble, Röttorp, Böle, Fågelsudd, Lilla och Stora Kannemåla samt Södra Nävra. Fågelsudd och Lilla Kannemåla förs av DlsD till Småland generellt, dock inte Stora Kannemåla. Belägget ⟨medhelby⟩ anges som sagt som oidentifierat men »normaliseras» i alla fall som *Mällby*, vilket är missledande eftersom utvecklingen i detta fall ledde till *Melby*.

Korrekt identifierade platser, förutom det ovan nämnda Björnö, utgörs av Stävlö, Gösbäck, Lilla och Stora Vångerslät, Knivingaryd, Rockneby, Skäggenäs, Ljungnäs, Flakö samt Torsrum (se vidare nedan).

Det förhållandet att man i DlsD inte har genomskådat att samtliga ortnamn som nämns i första delen av diplomet från 1458 rör platser från ett begränsat geografiskt område norr om Kalmar, har fått vittgående konsekvenser för

[5] Belägg ur jb, ml och tl är hämtade ur jb-utdrag i OAU.

[6] Jfr DlsD s. 215.

identifikationsarbetet. För det första uppstår olägenheten att man i ortregistret inte får korrekta uppgifter om ortnamnens lokalisering. För användaren är det ju en viktig del av ett diplomatarium, även om det inte kan sägas utgöra en kärnpunkt i det diplomatariska arbetet. För det andra, och viktigare, har identifieringsproblemet i ett fall orsakat en felläsning i DlsD. Bokstäverna ⟨f⟩ och ⟨s⟩ kan som bekant vara svåra att särskilja i äldre skrift när den senare utgörs av s.k. lång-*s*. Diplomet 1458 är ett talande exempel. Den teckenföljd som i DlsD lästs ⟨Sydra Nessra⟩ skall i verkligheten läsas ⟨sydra neffra⟩. För den som inser att belägget helt klart avser orten Södra Nävra är saken inte svår att avgöra.

Vikten av att korrekt kunna identifiera ortnamn kan illustreras på ytterligare sätt. En av de platser som i DlsD lokaliserats riktigt är Torsrum, Ålems sn, Stranda hd, Kalm. l. Ortnamnet skrivs ⟨torsrwm⟩ i diplomet 1458; motsvarande belägg i vidimationen från 1499 har i DMS 4:1 s. 245 återgivits med »Torffrun» (med asterisk). Vi har här ytterligare ett exempel på den nämnda svårigheten att skilja på ⟨f⟩ och ⟨s⟩. Beläggets avslutning är också svårläst, ändå tycker jag mig kunna urskilja ⟨torss*rum*⟩ i en kopia av vidimationen (i OAU). Man kan absolut inte klandra utgivarna av DMS 4:1 för att de haft svårt att komma till den rätta läsningen på vissa punkter, men uppförandet av en förment bebyggelse *Torffrun under Ryssby sn aktualiserar en annan och viktigare princip för DMS. Denna berörs mycket flyktigt i den generella inledningen till de olika delarna, i DMS 4:1 s. 10: »Det har inte varit möjligt att pröva alla ortnamnsproblem.»

Ingen har såvitt jag vet begärt att DMS skall innehålla en fullständig inventering av det faktiska ortnamnsbeståndet i ett område före cirka 1550. Inte heller kan man kräva att verket skall gå närmare in på problem rörande orters namn. Begreppet »ortnamnsproblem» synes dock i det anförda citatet ha en delvis annan innebörd än den som onomaster kanske tolkar in. Låt mig ta det omedelbart ovan behandlade »Torffrun» och det tidigare nämnda »Blekæmaala» som exempel. I dessa två fall har man i DMS 4:1 fört upp två bebyggelser, utmärkta med asterisk, under Ryssby sn. Beträffande asteriskmärkningen skrivs i DMS 4:1 s. 10 följande: »Har byn/gården/brukningsenheten inte kunnat återfinnas på officiellt kartmaterial (ekonomiska kartan 1:10 000, topografiska kartan 1:50 000, generalstabskartan 1:100 000 eller 1800-talets ekonomiska kartor) redovisas den under den äldsta kända namnformen, vilket markerats med *.» Här gäller det alltså inte »ortnamnsproblem» i egentlig mening, utan problemet att korrekt lokalisera platser belagda i gammal tid.

På denna punkt menar jag att det finns all anledning att begära att man i DMS skall göra sitt yttersta. Själva syftet med verket måste ju vara att fastställa vilka bebyggelser som egentligen finns belagda i de äldsta handlingarna. Om man således uppför ett antal platser under en viss socken, vilka inte kunnat lokaliseras, lämnas läsaren i sticket. I ett fall som »Torffrun» visar det sig dessutom att belägget inte ens avser en bebyggelse i det härad som behandlas i DMS 4:1, utan som så riktigt anges i DlsD en ort i Ålems sn, Stranda hd, vilket ligger omedelbart norr om Norra Möre och behandlas i DMS 4:2 (1990). I detta verk saknas följaktligen belägget från vidimationen 1499. Saken hade dessutom kunnat kontrolleras relativt enkelt. I OAU finns samlat ett stort antal jordeboksutdrag. Genom dessa kan man mycket bekvämt få en uppfattning om bosättningen i olika socknar från 1500-talet och framåt. Eftersom det inte finns några som helst spår av bebyggelser med namn som »Blekæmaala» eller »Torffrun» i Ryssby sn kan man misstänka att det är något fel på antagandet att de skulle ha legat där. Kanske skulle en kontroll ha motiverat utgivarna av DMS 4:1 att granska skrivningen av belägget »Blekæmaala» ytterligare och att skärskåda lokaliseringen av »Torffrun». Det senare ortnamnet nämns som ett av de sista i smålandslistan. Det allra sista ortnamnsbelägget läses ⟨torsrwmaqwern⟩ i diplomet 1458 och är läsbart även i vidimationen 1499. Härigenom borde det förmenta »Torffrun» ha kunnat korrigeras till *Torsrum*. De ortnamn som föregår *Torsrum* ligger gradvis närmare gränsen mellan Norra Möre och Stranda härader (om denna ordning se nedan). Tanken att den sista orten i listan skulle kunna återfinnas på andra sidan sockengränsen borde inte ha varit främmande.[7]

Faktum är att av de 65 bebyggelser som förtecknats under Ryssby socken i DMS 4:1 har inte mindre än 10 försetts med asterisk. Två av dessa bebyggelser har kunnat förklaras, den ena som ett »spöknamn», den andra som felidentifierad. Av de åtta som återstår kan två lätt lokaliseras efter en jämförelse med de nämnda jordeboksutdragen.

Att »Rødekorpæ quarn» (jfr ⟨Rødhetorppæ qwern⟩ i diplomet 1458) i DMS 4:1 s. 242 måste identifieras med *Röötorph* borde ha varit uppenbart, trots att vidimationens belägg är förolyckat. I ml 1644 uppges att en kvarn med detta namn ligger mellan Stojby och Kåremo, vilket är ganska vagt. Drar man en linje mellan dessa nämnda orter ligger Nöbble närmast. Enligt samlingarna i OAU är *Röttorp* en kvarn under Nöbble, med hänvisning till uppgifter ur kyrkoböckerna, och namnet återfinns också på den senaste ekonomiska kartan (ek 4G 9g). Ytterligare ett stöd för identifikationen nämns nedan.

»Skroalasleet» i Ryssby sn (DMS 4:1 s. 242) är väl belagt och lyder *Skrålaslet* (jb 1542) samt *Skråleslät* (jb 1760), men *Marielund* i jb 1825 och framåt. Av utdragen framgår det också med hänvisning till kyrkoböcker att ett namnbyte skedde 1804 från *Skrålslätt* till *Marielund*, vilket är platsens namn än idag. Enligt Ivar Modéer var namnet *Skrålslätt* okänt för ortsborna 1930 (uppteckning i OAU). Ytterligare ett exempel på namnändring i tillsynes »förskönande»

[7] Ett liknande exempel, fast geografiskt omvänt, utgörs av ett olokaliserat »Danarum» som upptörts under Ålems sn (DMS 4:2 s. 273). Det bör rimligen röra sig om *Danerum* i Ryssby sn, alltså på södra sidan häradsgränsen.

syfte i samma socken är *Pikedala*, som konsekvent skrivs med ⟨-ck-⟩ i jb, men som 1942 ändrade stavning till ⟨-k-⟩ (Sahlgren 1947 s. 12). Jöran Sahlgren anför en mängd belysande (och roande) exempel på denna sorts »namnvård» i det citerade arbetet. Ytterligare ett möjligt exempel från samma socken utgörs av *Oppeboda*, som skrivs ⟨apa-⟩, ⟨ape-⟩ i de tidigaste beläggen. Från grannsocknen Ålem kan nämnas *Skamrum* som nu heter *Hedersrum* (DMS 4:2 s. 290).

Om ytterligare fyra av de i DMS okända bebyggelserna kan upplysningar vinnas genom jb. Det gäller »Degerhuerffe» (DMS 4:1 s. 231), »Grynnehage» (s. 233), »Jessehage» (s. 234) och »Westergierde» (s. 246).

Jag har inte anfört dessa exempel som en övning i felfinneri, utan för att visa att det finns viktiga bebyggelsehistoriska uppgifter lätt tillgängliga i jb, samt för att påpeka att det hade varit i DMS:s intresse och legat i linje med verkets syften att utnyttja denna information konsekvent.

Av de återstående två bebyggelser som anges som olokaliserade i DMS 4:1 ämnar jag återkomma till »Kækgkiaberge» i ett annat sammanhang och till ⟨Cãpgathæ⟩ något senare i denna uppsats.

I jordaskiftesbrevet från 1458 uppräknas gårdar, egendomar (hemul) och kvarnar enligt en uppenbarligen genomtänkt, men ibland inte helt genomskinlig, geografisk princip. Det är ytterst intressant att följa uppräkningen (se karta 1 för följande framställning). Den börjar med godset Björnö vid kusten och går sedan inåt till Byrum, Svartingstorp och centralbyn Åby. Därefter görs en avvikelse tillbaka mot kusten till godset Stävlö, till Gösbäck och Balltorp i Förlösa sn och Berga i Kalmar sn, för att sedan vända norrut igen till Melby i Förlösa sn och till en gård vid Åby kyrka. Förutom ett uppenbarligen överhoppat tillägg till Stävlö, vilket skjuts in m e l l a n byarna Lilla och Stora Vångerslät, följs härifrån en logisk ordning i nordvästlig riktning genom Åby sn: Slät, Lilla och Stora Vångerslät, Nickebo, Gelebo, Bäck, Balebo, Kättilstorp, Bäckebo, Binnaretorp samt Knivingaryd längst »bort». Under ⟨Aff rydzboo sokn⟩ (r. 12) uppräknas först det centrala Rockneby och sedan Skäggenäs på halvön med samma namn, därefter går uppräkningen tillbaka till det stora Hultsby och själva Ryssby med bro och kvarn; ⟨Cãpgathæ⟩ följer och därefter i nordvästlig riktning Nöbble, Röttorp och Böle. En ny färdriktning utgår norrut med Ljungnäs, Flakö och Fågelsudd, sedan fortsätter uppräkningen västerut med Lilla och Stora Kannemåla samt Haraldsmåla, tillbaka till Södra Nävra och slutligen över gränsen mot Ålems sockens centralbygd till Torsrum. Att ingen sockengräns nämns här är inte förvånande. Dels gäller det bara en ort (och dess kvarn), dels saknas likaså motsvarande »rubriker» för Åby, Förlösa och Kalmar socknar.

Förutom det enda inskottet av ytterligare en uppgift om gården Stävlö sker alltså uppräkningen av orterna i möretrakten i en ordning som på mig ger in-

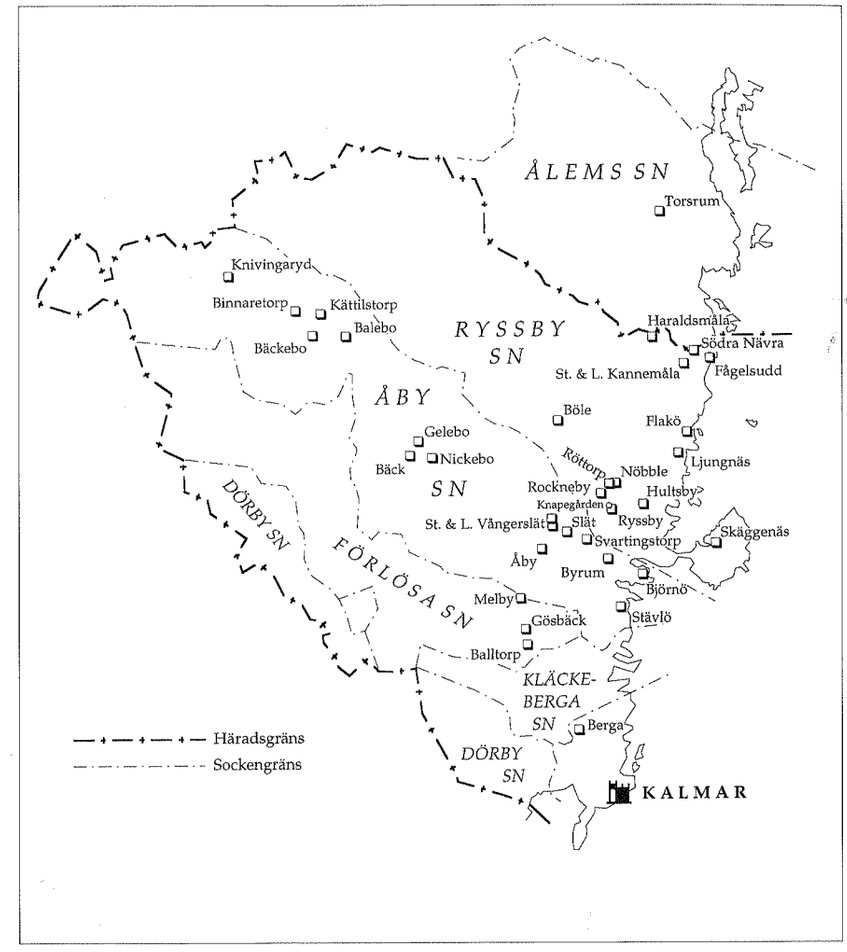

Karta 1. Platser i Norra Möre och Stranda härader som nämns i diplomet 10/7 1458. Kartan ritad av Per Vikstrand.

trycket av att man har följt en viss resrutt, rimligen längs det existerande vägsystemet. Den rumsligt linjära ordningsföljden är uppenbar och öppnar intressanta perspektiv på principerna för uppräkning av ortnamn i medeltida dokument. Jag går dock inte in på denna problematik här.

Uppräkningens strikta geografiska ordning gör det möjligt att bestämma vilken gård som avses i tveksamma fall. Så kan man exempelvis med stor säkerhet identifiera ⟨gilbodhun⟩ med *Gelebo*, Åby sn, och inte med byn med samma namn i Mönsterås sn, Stranda hd, och ⟨benaratorp⟩ med *Binnaretorp* i Åby sn

och inte *Binnaretorp* i Ryssby sn. Även identifikationen av ⟨Rødhetorppæ qwern⟩ med *Röttorp* (se ovan) bekräftas av att diplomet 1458 nämner kvarnen mellan *Nöbble* och *Böle*, precis där man kunde förvänta sig.

Ett ytterligare resultat av analysen av ordningsföljden ovan framträder när man försöker komma tillrätta med inplaceringen av en i DMS 4:1 oidentifierad plats, nämligen en egendom ⟨a Cãpgathæ⟩. Själva ortnamnsbeläggets läsning är odisputabel. Skrivaren av Lagnödiplomet använder sig av mycket rundbågiga ⟨a⟩ och ett ⟨p⟩ som utmärks av en rundad prydnadsstapel till vänster, vilka tillsammans lätt ger det visuella intrycket av att utgöra ⟨oo⟩. Som ⟨komppagata⟩ har belägget också lästs av den skrivare som utfört vidimationen från 1499.

Säkerligen har vi i ⟨Cãpgathæ⟩ att göra med ett sammansatt ord där senare elementet utgörs av ⟨-gathæ⟩. Skrivningen ⟨-th-⟩ skulle visserligen kunna tolkas som /ð/, med stöd i belägg som ⟨gothæ⟩ (r. 32) 'goda', ⟨nethan⟩ (r. 34) 'nedan' och ⟨Stæth⟩ (r. 35) 'plats', men detta resulterar inte i någon framkomlig väg mot en tolkning. Vida sannolikare är det att ⟨th⟩ som så ofta annars är att läsa som en representation av /t/, s.k. dekorativ stavning. Här bör man inte nöja sig med diplomets flitiga bruk av ⟨th⟩ för /t/ i final position, eftersom detta sker helt regelmässigt och är att uppfatta som en skrivarvana. Mer beviskraft har beläggen ⟨renther⟩ (r. 14) 'räntar' och ⟨osthe⟩ (r. 27) 'ostar', där ⟨th⟩ för /t/ möter i ickefinal ställning. Att ⟨-gathæ⟩ bör tolkas som *-gata* stärks också i någon mån av skrivningen ⟨-gata⟩ i vidimationen från 1499.

Ortnamnselementet *-gata* hade under medeltiden, vid sidan om 'landsväg', i ortnamn betydelser såsom bl.a. 'bygata' och '(inhägnad) fägata'. Fullt naturlig är den sekundära betydelsen 'utmarken närmast gård l. by' (Wangö 1970 s. 25). Ganska vanligt är det nordiska ortnamnet *Gatan*, t.ex. på en by i Söderåkra sn, Södra Möre hd. Vad *gata* kunde ha för innebörd illustreras tydligt i följande citat från Erik Bruhn (1931 s. 65):

> Med *gatan* i en skånsk by före utbrytningen avsågs det område, kring vilket byns gårdar voro grupperade. Gatan var alltså en sorts allmänning, och längs med denna kunde byns huvudväg gå fram, eller också skar denna väg samfällda gatan, som mynnade ut i fädriften – skild från denna genom ett led – vilken ledde till byns gemensamma utmark el. fälad. Bygatan användes bl. a. till betesplats åt byns alla småkreatur och tjänade också som samlingsplats för byborna.

Som efterled i bebyggelsenamn är *-gata* inte vanligt. Frågan är hur förleden i ⟨Cãpgathæ⟩ skall tolkas. I DlsD och i vidimationen från 1499 (se ovan) har nasalstrecket över ⟨ap⟩ uppfattats som en förkortning för nasal mellan /a/ och /p/, alltså /m/ eftersom /p/ följer. Någon bebyggelse som kan identifieras med en skrivning ⟨Cam*p*gathæ⟩ finns dock inte i Norra Möre. Men det är självklart också möjligt att se förkortningsstrecket som representerande en nasal före /a/, alltså ⟨*m*a⟩ eller ⟨*n*a⟩. Grafemet ⟨C⟩ kan här i sin initiala ställning knappast beteckna annat än /k/. Eftersom en fonotax /kmap/ inte är acceptabel, bör man

söka efter ett ortnamn i bygden som börjar med *Knap-*. Endast ett sådant ortnamn finns, nämligen *Knapegården*, enligt DMS 4:1 (s. 234) äldst skrivet *i Knapagaardhen* 1539. Förleden är säkerligen fsv. *knape*, bl.a. betydande 'man tillhörande adelns lägre klass i värdighet kommande närmast efter riddarne' (Söderwall 1 s. 668).

Ovan har redogjorts för den ordning enligt vilken ortnamnen i Norra Möre uppräknas i Lagnödiplomet. Belägget ⟨C*n*apgathæ⟩ möter mellan *Ryssby* och *Nöbble*. Knapegården ligger mycket nära Ryssby i riktning mot Nöbble. Endast Rockneby ligger inom samma område, närmare Nöbble, men kan självklart inte komma ifråga och har för övrigt redan nämnts tidigare i uppräkningen. Det är ytterst sannolikt att *Knapegården* och den egendom ⟨a C*n*apgathæ⟩ som omtalas i diplomet avser samhöriga platser. Troligast är väl att ⟨C*n*apgathæ⟩ är att fatta som ett **Knap(a)gata*. Vi har alltså dels *Knapegata, dels Knapegården, varvid den förra rimligen utgår som vägförbindelse från den senare, troligen mot Ryssby. Vid *Knapegata har den aktuella egendomen legat.

**Knap(a)gata* skulle kunna betyda 'gatan som knapen/en knape äger el. bor vid' el. dyl., men det kan också vara en fullt naturlig ellips av ett fsv. **Knapagardhsgata*. Mycket belysande i detta sammanhang är ortnamnet *Patagata* i samma socken. Patagata »leder från landsvägen ner till Pataholm» enligt Ivar Modéer (1948 s. 37). I detta fall är en ellipsbildning till **Pataholmsgata* tämligen självklar, och det är också den sannolikare förklaringen i fallet *Knap(a)gata*.

Det återstår att förklara varför det inte finns någon genitivmarkerande fogevokal i ⟨C*n*apgathæ⟩. I en medeltida skrivning bör man vänta sig formen *Knapa-* (*Knape-*). Avsaknaden av fogevokal är förmodligen inte motiverad av uttalet. Snarast är det frågan om slarv; det finns nämligen ytterligare något fall av ren felskrivning i denna del av diplomet, t.ex. ⟨stefflaa⟩ för det också på annat ställe förekommande *Stävlö*, där skrivet ⟨stefløø⟩, men framförallt ⟨lillæ haralzmall⟩ för *-måla* där en vokal helt utelämnats. Intressant nog återges ⟨C*n*ap-⟩ med en fogevokal i vidimationen från 1499: ⟨komppa-⟩. Skrivaren av vidimationen kände uppenbarligen ett behov av att ha en fogevokal framför efterleden *-gata*, även om förleden var obegriplig. Att skrivaren av Lagnödiplomet lättare gjorde fel på denna punkt kan förklaras med utländsk påverkan. Flera märkliga skrivningar, främst mot slutet av den långa texten där koncentrationen väl började mattas, tyder på att skrivaren av Lagnödiplomet kanske inte var svensk. Belägg som *Egetorp* (r. 29), *j swo gothæ leyæ* (r. 32), *Engseygla* ('insegel', r. 34) och *Stæth* (r. 35) är tydliga danismer. Flera fall av sannolika hypersvecismer kunde också diskuteras.

Sammantaget tyder undersökningen på att ⟨C*n*apgathæ⟩ skall sammanställas med *Knapegården*, och därmed har även det sista osäkra ortnamnet i smålandsdelen av diplomet 10/7 1458 kunnat ges en lokalisering. Bebyggelsen Knape-

gården blir därmed aktualiserad genom en drygt 80 år äldre källa än vad som tidigare varit fallet och får på detta sätt medeltida dokumentarisk hävd, om än indirekt.

Genom att detaljgranska relaterade avsnitt av två källpublikationer har det visat sig att ytterligare information kan utvinnas, viktig för kännedomen om namn och bygd i Norra Möre härad i Småland. Granskningen har givit anledning till vissa anmärkningar, av vilka en del har rört småsaker. I några fall har det funnits skäl för allvarligare kritik. Det råder dock inget tvivel om att källpublikationer som DlsD och DMS är av stort värde för alla historiska forskningsinriktningar, inte minst namnforskningen. Förhoppningsvis går vi mot en tid då den utomordentligt viktiga uppgiften att ge ut källtexter kommer att mötas med större uppskattning än i dag, men framför allt med större uppmärksamhet.

Källor och litteratur

Bruhn, Erik, 1931: Ägonamnen i Rönnebergs härad 1. Lund. (Meddelanden från Svenska ortnamnsarkivet 2.)
DlsD = Dalslands diplomatarium utarbetat av Per-Axel Wiktorsson & Eva Odelman. 1996. Åmål.
DMS 4:1 = Ferm, Olle, Rahmqvist, Sigurd & Thor, Lars: Det medeltida Sverige 4. Småland 1. Möre. Norra och Södra Möre, Kalmar stad. 1987. Stockholm.
DMS 4:2 = Brunius, Jan & Ferm, Olle: Det medeltida Sverige 4. Småland 2. Handbörd, Stranda. 1990. Stockholm.
DMS 4:3 = Axelson, Roger, Janzon, Kaj & Rahmqvist, Sigurd: Det medeltida Sverige 4. Småland 3. Öland. 1996. Stockholm.
Modéer, Ivar, 1948: Ortnamn i Ålem. I: OUÅ.
Sahlgren, Jöran, 1947: Uppsnyggade ortnamn. En associationsstudie. I: SaoS.
Söderwall, K. F.: Ordbok öfver svenska medeltids-språket 1. 1884–1918. Lund.
Wangö, Joël, 1970: Ägo- och naturnamnen i Knäreds socken. Uppsala. (Folklivsskildringar och bygdestudier utg. av Kungl. Gustav Adolfs akademien 6.)

Summary

Names and settlements in northern Möre illuminated by a charter from 1458

By Henrik Williams

The publication of medieval written documents is vital for the study of the Middle Ages. This article deals with two of the most important such publications in relation to a charter from 1458 dealing with some 40 settlements in the district of Möre in the south-eastern Swedish province of Småland.

The contents of the 1458 charter were known to the editors of DMS (a series publishing settlement records from medieval Sweden) only through a partly illegible copy from 1499. The 1458 charter was recently published for the first time in DlsD, a volume of medieval documents from the province of Dalsland. In the present article some missing or misunderstood information in DMS 4:1 has been corrected by comparing with the published original. In this way the proper income from each settlement has been established. More importantly, however, one non-existent place-name, **Blekæmala*, can be shown to stem from a confused reading of the 1499 charter copy. Another place-name, *Torsrum*, also unidentified in DMS 4:1 but placed in Ryssby parish, can be identified and located in a different parish. The etymology of a couple of place-names, *Fågelsund* and (*Stora*) *Åby*, can also be determined better.

The main problem with DlsD is that the editor has not understood that all the place-name records in the relevant portion of the charter refer to the same area. Hence most of the settlements are misplaced or totally unidentified. By adding the correct identifications, in part through comparison with excerpts from land registers, one can study the order in which the place-names are listed. This order is far from arbitrary and in fact allows us to settle doubts about some place-names, such as *Röttorp*, which have been identified with uncertainty, or not at all. The usefulness of the method is also evident in discussing the most problematic place-name in the charter: the property ⟨a Cāpgathæ⟩. In the copy from 1499 this is written ⟨komppagata⟩, and in DlsD we find the rendering ⟨Ca*m*pgathæ⟩; neither of these can be identified. The record ⟨Cāpgathæ⟩ may, of course, also be interpreted as ⟨C*n*apgathæ⟩. From the order in which the settlements are listed, we can restrict the possible referent for this place-name to a very small area, between Ryssby and Nöbble. And there is indeed a name *Knapegården* here. Obviously, ⟨C*n*ap(a)gathæ⟩ must be an elliptical formation, derived from OSw **Knapagardhsgata*.

Close study of a portion of a document can thus yield valuable information about the place-names of an area. This also emphasizes the importance of studying and evaluating source publications.

NAMN OCH BYGD

TIDSKRIFT FÖR NORDISK ORTNAMNSFORSKNING

Namn och bygd, grundad 1913 av Jöran Sahlgren, utkommer årligen. Ort namnsregister ingår i jämna årgångar.

Bidrag till tidskriften, böcker som önskas recenserade och skrifter som önskas förtecknade sänds till redaktionen med nedanstående adress.

Tidskriften distribueras av Swedish Science Press, Box 118, S-751 04 Uppsala Sweden. E-post: info@ssp.nu Telefon: 018-36 55 66. Telefax: 018-36 52 77. Frå gor rörande abonnemang och distribution riktas till SSP.

ISSN 0077-2704

NAMN OCH BYGD
Box 135
S-751 04 UPPSALA
Sweden

Lund 1998. Bloms i Lund Tryckeri AB

NAMN OCH BYGD

TIDSKRIFT FÖR NORDISK ORTNAMNSFORSKNING

86 · 1998